

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND REALITĂȚILE CONFESIONALE DIN TRANSILVANIA ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

La mijlocul și în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Biserica Greco-Catolică din Transilvania, care parcurgea dificilul proces de definire a propriei identități, s-a confruntat nu doar cu grava problemă reprezentată de numeroasele defecțiuni de la unire, ci și cu fenomenul de mai mică amploare al convertirilor la ritul latin. În favoarea faptului că nu era vorba doar de cazuri izolate pledează solicitarea sinodului diecezan din anul 1742, adresată episcopului și teologului iezuit, de a face demersuri pe lângă Sfântul Scaun pentru obținerea interzicerii unor asemenea convertiri¹. Ulterior, la începutul anilor '60, fenomenul era semnalat cu deosebire în Secuime, în Trei Scaune și prilejuia un semnificativ schimb epistolar între Congregația de Propaganda Fide, episcopul romano-catolic al Transilvaniei Bajtay József Antal (1760-1772) și cel greco-catolic Petru Pavel Aaron (1752-1764). Aceste scrisori, conservate în arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Alba Iulia², alături de datele istorice mai puțin cunoscute, dezvăluie punctele de vedere în această chestiune ale celor doi ierarhi, ca și poziția de principiu a Romei, axată pe necesitatea respectării reglementărilor și decretelor Sfântului Scaun privitoare la riturile orientale.

Prima scrisoare a fost adresată episcopului catolic de Congregația de Propaganda Fide la 14 mai 1763 (anexa I), prin ea fiindu-i solicitat ierarhului informații în legătură cu activitatea unor misionari latini care se străduiau, după cum fusese informat oficiul roman, să realizeze convertiri la ritul latin din rândurile "grecilor uniți". În răspunsul său, păstrat în concept în dosarul care cuprinde și scrisoarea Congregației și sub formă de regist în protocolul episcopal³, Bajtay neagă veridicitatea acestor informații, întemeindu-se pe rapoartele celor doi misionari iezuiți și ale celor doi franciscani care activau în acel moment. Mai mult, chiar tinerii care frecventau școlile catolice primeau sacramentele de la proprii preoți, iar în contextul misionar din perioada ulterioară acțiunii lui Sofronie, preoții catolici contribuiseră și ei, după afirmația episcopului, la încercarea de refacere a unirii. O serie de convertiri individuale se efectuaseră doar din propria voință a celor câțiva nobili români care, prin avere sau formația dobândită, urmăreau să se integreze în națiunea maghiară pentru a putea beneficia de privilegiile acesteia⁴. Asemenea convertiri fuseseră acceptate pentru că, în caz contrar, solicitanții ar fi putut adopta confesiunile "eretice" (protestante), sau indiferentismul confesional.

O cu totul altă realitate este reflectată în consemnarea din protocolul episcopal redactată pe baza relației misionarului franciscan Samuel Benedekffi din 15 septembrie 1763 (anexa II). Motivațiile înfățișate glisează dinspre planul social spre cel al vieții religioase. Împotriva interdicției transmise de Congregație, cauzele posibilității aprobării convertirilor pentru cazurile întâlnite în scaunele secuiești erau desăvârșita ignorare a limbii române de către credincioșii de rit grec de aici, numărul mic al preoților uniți din acest teritoriu, în fine pericolul lipirii acestor credincioși de orice noțiune despre credința creștină sau al convertirii lor la "erezia" împărtășită de cei în mijlocul cărora trăiau. Aceste grave motivații au fost comunicate și episcopului greco-catolic, conform consemnării imediat următoare din același protocol episcopal. Prin scrisoarea sa din 16 septembrie, Bajtay îl sfătuia pe ierarhul unit să instituie preoții potriviți pentru acei credincioși, sau să solicite împreună cu el Congregației acordarea dreptului acestora de a frecventa bisericile de rit latin.

În cuprinzătoarea scrisoare de răspuns din 23 septembrie (anexa III), redactată după primirea scrisorii lui Bajtay însoțită și de relația amintitului misionar franciscan, episcopul Petru Pavel Aaron apelează la întreaga sa erudiție pentru argumentarea propriei poziții. După ce deplânge cazurile de schimbare a ritului și de "apostazie" înregistrate în rândurile propriilor credincioși din Trei Scaune,

¹ Ioan Micu Moldovanu, *Acte sinodale ale baserecei romane de Alba Iulia și Fagarasiu*, tom I, 1869, p. 150-151.

² Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond Arhiva Arhiepiscopiei, seriile *Actele colecției Arhiepiscopiei* și *Protocoloale episcopale*. Scrisorile consemnate în ultima serie ne-au fost semnalate de domnul Marius Diaconescu, fapt pentru care îi exprimăm întreaga noastră gratitudine.

³ În acest protocol răspunsul episcopului este datat în 12 iunie 1763 (vezi anexa II); pe fila 3v a dosarului care cuprinde scrisoarea Congregației și conceptul răspunsului lui Bajtay există însă următoarea consemnare: "Sacra Congregatio petit informationem an Graeci Ritus Uniti in Transilvania ad ritum Latinum per Missionarios alliciantur quod eadem Congregatio audiverat. Responsum nec famam esse rei hujus. 15 Junji 1763".

⁴ În consemnarea din protocol este invocat și exemplul nobililor maghiari cu numele Boer, care aveau origine românească (vezi anexa II).

episcopul menționează, în replică, informațiile pe care le deținea el însuși despre defecțiuni („apostazii”) printre credincioșii catolici din scaunul secuiesc Ciuc; pe de altă parte, el respinge ideea că slaba pregătire și ignoranța preoților uniți din Trei Scaune ar favoriza apostazia, pentru că, observă în continuare, în circumstanțe grave și cei învățați apostaziază. Ierarhul îi reproșează misionarului, ca și unor călugări și preoți catolici din alte zone, reaua voință la adresa lui și a clerului său, care ascundea de fapt intenții proselite. De altfel, chiar cei care părăsiseră credința catolică, deși beneficiaseră din copilărie de asistența spirituală a preoților latini erau la fel de ignoranți în noțiunile elementare ale credinței și fuseseră reconvertiți de preoții „schismatici” (uniți). În general, observă episcopul român, acolo unde se aflau în minoritate și nu aveau la dispoziție un preot de rit propriu, catolicii recurgeau la preotul unit, după cum și uniții recurgeau la cel catolic, pentru că ambele rituri erau „unite de aceeași credință și caritate în aceeași sfântă Biserică Catolică”. Acest apel al credincioșilor de ambele rituri, în caz de necesitate, la un preot catolic instituit în mod legal era, oricum, perfect legitim, în condițiile în care nu presupunea renunțarea la propriul rit⁵.

În continuare, după schițarea acestei situații de fapt, episcopul Aaron își expune poziția față de problema ridicată de Bajtay prin apelul la o dublă argumentație: pe de o parte referințele sale vizează textul Scripturii⁶ și literatura patristică (Sfântul Vasile cel Mare, *De Baptismo*), pe de altă legislația ecleziastică, în mod concret reglementările emise de papa Benedict al XIV-lea (1740-1758)⁷ și de alți pontifi, respectiv disciplina și tradiția Bisericii. El acceptă posibilitatea unei instruirii în noțiunile esențiale ale credinței care să se adreseze credincioșilor aflați sub o altă jurisdicție, dar singurul mobil al acesteia trebuia să fie exersarea carității creștine și nicidecum proselitismul în vederea câștigării de noi credincioși prin schimbarea ritului. Acesta din urmă, pe lângă încălcarea mandatului divin al sacerdotului și a legilor ecleziastice, ar distruge chiar „edificiul spiritual pe care Biserica Catolică Unită îl construiește”. În final, mărturisind că nu avea autoritatea de a acorda o dispensă care încălca legile ecleziastice, ierarhul greco-catolic îi solicită lui Bajtay să transmită un avertisment atât respectivului misionar din Trei Scaune, cât și celorlalți preoți și misionari, de a se abține de la orice tentativă de convertire prin modificarea ritului credincioșilor uniți și de a se consacra doar transmiterii învățăturilor de credință⁸.

Avertismentul solicitat de episcopul român a fost redactat „pentru a-i face pe plac Excelenței sale”, după cum este consemnat în protocolul episcopal⁹, și a luat forma unui decret episcopal expediat prin scrisoare circulară tuturor arhidiaconilor, parohilor, capelanilor și administratorilor parohiali subordonați, ca și misionarilor seculari și regulari (anexa IV)¹⁰. Alcătuit într-un spirit evident irenic, acest decret pornește de la premisa că diversitatea rituală combinată cu unitatea de credință din sânul Bisericii Catolice constituie una dintre cele mai de preț bogății ale sale; tonul era evident cel al reglementărilor lui Benedict al XIV-lea, caracterizate de deschiderea spre perceperea valorii riturilor orientale¹¹. Se interzicea, sub pedeapsa suspendării din funcție, orice tentativă, chiar cu o motivație spirituală, de a-i atrage pe uniți la ritul latin, pentru că astfel ar fi fost subminat chiar spiritul în care aceștia se uniseră cu Biserica Romei și ar fi fost încălcate constituțiile pontificale și decretele Congregației de Propaganda Fide în această chestiune. Se permitea doar instruirea celor lipsiți de păstori sufletești și acordarea sacramentelor pentru cei aflați în necesitate. Așadar, în conținutul său, decretul corespundea într-adevăr viziunii episcopului Aaron.

⁵ Trimiterile marginale din document vizează prevederile Diplomei leopoldine din 16 februarie 1699 și cele ale decretului imperial din 15 aprilie 1746 (textul acestora la Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, I, Oeniponte, 1885, p. 224-227, II, p. 574-576).

⁶ Vezi trimiterile marginale novotestamentare din document (anexa III).

⁷ Constituția „Demandatam coelitus” din 24 decembrie 1743 a papei Benedict al XIV-lea. Vezi Wilhelm de Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, Freiburg im Breisgau, 1963, p. 215-216.

⁸ În consemnarea referitoare la această scrisoare din protocolul episcopal este vizibilă o anumită ostilitate provocată de atitudinea episcopului român (vezi anexa II).

⁹ Vezi anexa II.

¹⁰ În conceptul decretului, pe care îl reproducem în anexa IV, data emiterii (12 septembrie 1763) este completată de o altă mână. Este destul de improbabilă emiteria sa la o dată anterioară primirii raportului misionarului Benedekffy Simon și scrisorii episcopului Aaron, pentru că decretul a fost o consecință imediată a acestora. În plus, succesiunea consemnărilor din protocolul episcopal (vezi anexa II) pledează și ea pentru o dată ulterioară, foarte apropiată de 15 septembrie, dacă avem în vedere o altă mențiune din protocol (vezi anexa VI).

¹¹ W. de Vries, *op. cit.*, p. 210-218.

Decretul episcopului Bajtay a fost tradus și în limba română, așa cum o probează exemplarul editat de noi (anexa V)¹². El reprezintă o copie a traducerii contemporane, corijată pe alocuri prin comparația cu textul original și îmbogățită chiar cu o observație de natură etimologică¹³. Autorul copiei, având în vedere contextul fondului documentar în care a fost descoperit, este protopopul greco-catolic al Bistrei, Alexandru Șterca Șuluțiu¹⁴. Notele sale interogative consemnate la finalul documentului mărturisesc interesul pentru trecut al viitorului istoric, dar și raportarea semnificației decretului la împrejurările primelor decenii ale secolului al XIX-lea, când el însuși, în calitate de protopop, se confruntase, după cum mărturisește, cu tentative de proselitism similare celor de la mijlocul secolului anterior¹⁵.

Ultima scrisoare depistată legată de această chestiune datează din 11 martie 1764 și reprezintă o consemnare în protocolul episcopal a punctelor supuse de episcopul Bajtay spre dezbatere Congregației de Propaganda Fide, cu referire la modalitățile practice de aplicare a prevederilor decretului episcopal din anul anterior (anexa VI). Aceste puncte îi fuseseră semnalate ierarhului de misionarii și parohii subordonați și constituiau probleme de natură jurisdicțională de care ei se loviseră în practica pastorală. Primele trei vizează chestiuni legate de convertirile individuale: dacă trebuiau respinși uniții care doreau să adopte ritul latin fără a fi îndemnați de nimeni; cum trebuiau să procedeze cu românii uniți care trăiau între catolici, dar nu își mai cunoșteau limba și nu aveau preoți de ritul propriu; dacă trebuiau primiți neuniții convinși și instruiți de preoți catolici care voiau să părăsească shisma, dar refuzau unirea, dorind să adopte ritul latin. Celelalte patru vizează sfera căsătoriilor mixte: parohul îndreptățit la oficierea acestora și ritul în care trebuiau botezați și educați copiii, în cazul căsătoriilor încheiate între catolici și uniți, respectiv neuniți; posibilitatea de trecere a părții de rit grec la ritul latin ca o condiție a încheierii căsătoriei; posibilitatea de convertire, după încheierea căsătoriei, a părții neunite la ritul latin sau numai la confesiunea greco-catolică, în condițiile în care cealaltă parte s-a convertit la rândul ei de la o confesiune protestantă la catolicism.

Este evident că aceste ultime puncte abordează o problemă mai complexă, care nu mai era legată direct de tema inițială a dezbaterii, deși constituia o consecință a acesteia. În schimb, primele puncte reflectă tentativa de readucere a discuției la coordonatele inițiale, anterioare emiterii decretului episcopal. Nu avem informații despre eventualele urmări ale acestui demers al episcopului catolic, care era ilustrat, în scrisoarea originală, cu exemple concrete și cu propriile opinii ale ierarhului.

Ultima scrisoare pe care o edităm, datând din 2 martie 1765 (anexa VII), nu se află în relație cu celelalte, dar se încadrează aceleiași problematici a convertirii uniților la ritul latin. Conținutul său este extrem de interesant pentru că reflectă o motivație diversă a dorinței de adoptare a ritului latin, legată de imposibilitatea respectării normelor specifice ritului propriu și a beneficierii de asistență religioasă a unui preot unit. Fiind încadrați în rândurile regimentului de infanterie Gyulai care staționa la Cluj, solicitanții trăiau într-un mediu în care erau minoritari din punct de vedere confesional și, pe de altă parte, supuși disciplinei militare. Nu poate fi exclusă probabilitatea ca inițiatorul și autorul acțiunii de convingere să fi fost superiorul rezidenței franciscane din Cluj, Petrus Sánta, cel care semnează și scrisoarea adresată episcopului catolic¹⁶. Pe de altă parte, rezoluția lui Bajtay, pe care o reproducem după consemnarea din protocolul episcopal, probează faptul că, de această dată, ierarhul și-a asumat puterea de decizie. El a cerut doar să fie lămuiri noi convertiți că hotărârea lor nu reprezintă adoptarea unei alte religii, ci numai o schimbare a ritului, realizată în cadrul aceleiași "sfinte religii".

Atitudinile celor doi ierarhi, așa cum reies din documentele prezentate aici, reflectă așadar puncte de vedere distincte, chiar dacă se raportează la aceleași reglementări ale Sfântului Scaun și ale Congregației de Propaganda Fide. Divergența pare să intervină cu privire la modalitatea de raportare a preoților și misionarilor catolici față de credincioșii uniți, în zonele în care aceștia erau minoritari, mai

¹² Acesta a fost emis, probabil în formă solemnă, la 20 octombrie 1763.

¹³ Vezi anexa V, nota autorului.

¹⁴ El a activat ca paroh, viceprotopop și protopop al Bistrei în perioada 1814-1836. Alexandru Șterca Șuluțiu, *Istoria Hori și a poporului românesc din Munții Apuseni*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Edroiu, București, 1995, p. 7.

¹⁵ Acest fapt ne îndreptățește să limităm perioada în care a fost redactată copia la anii 1821-1836, când Șuluțiu a deținut demnitatea de protopop.

¹⁶ Critica la adresa inculturii majorității preoților uniți din Transilvania îi aparține în mod incontestabil. În plus, revine ideea pe care am mai întâlnit-o și în scrisorile anterioare, conform căreia satisfacerea necesităților vieții spirituale ale celor vizați era condiționată de adoptarea ritului latin (vezi anexa VII).

ales în scaunele secuiești. Dacă episcopul român accepta doar o colaborare la nivelul pastorației în spiritul carității creștine, episcopul Bajtay, ca și subordonații săi, puneau problema adoptării ritului latin ca singura posibilitate pentru satisfacerea necesităților vieții religioase a respectivilor credincioși. Tendința câtorva misionari și preoți catolici, dintre care sunt menționate numele franciscanilor Samuel Benedekffi și Petrus Sánta, spre realizarea unor convertiri individuale este evidentă, chiar dacă admitem și existența unor cazuri, cele invocate de episcopul catolic în prima scrisoare adresată Congregației, în care inițiativa venea din partea credincioșilor înșiși, cu o motivație ținând mai degrabă de dorința ascensiunii sociale. În acest context, scrisoarea trimisă Congregației de Bajtay are mai degrabă o valoare justificativă, iar decretul aceluiași ierarh nu are menirea de a soluționa litigiul în consonanță cu irenismul care-i este atât de caracteristic. În orice caz, documentele reflectă o interesantă dimensiune a realităților confesionale din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și dezvăluie măsura în care, la nivelul celor două ierarhii, se concepea necesitatea conservării distincției între rituri – o componentă esențială a conceptului de unire religioasă.

DANIEL DUMITRAN

ANEXE

I

/1r/ Illustrissime et Reverendissime Domine uti Frater. Relatum fuit huic S. Congregationi missionarios Latinos istius Provinciae nulli ut plurimum rei magis operam dare, quam Grecis Unitis a proprio ritu avertendis, et ad nostrum contra Sedis Apostolicae Decreta saepius emanata omni ratione ac studio alliciendis. Eae res tanto magis perculis animos, atque intolerabilis visae fuit Eminentis Patribus, quanto in regione ista abundantior est messis, quam colligere possent operarii Evangelici dummodo ardorem Fidei dilatandae, et zelum Catholicae Unitatis in variarum haeresum sectatoribus illuminandis, et ad Ecclesiae gremium revocandis impenderent. Cum tamen praedicti Eminentissimi PP. nihil prius super huius de abusu statuendum censuerint, quam certo illis constet de rei veritate, Amplitudinem Tuam instantius rogo, ut ea, qua polles animi ingenuitate, ac solertia, id sollicite exquiras, et quidquid animadversione dignum inveneris ad me rescribas. Interea Deum precor, ut Amplitudinem Tuam incolumem dici praestet, ac seruet.

Amplitudinis Tuae Romae 14. maij 1763

Uti Frater

Josepho Maria Card. Castelli

M. Marefusus secretarius*

D. Episcopo Latino Transilvaniae

/2r/ Eminentissimi, ac Reverendissimi S. R. E. Cardinales, Domini mihi colendissimi!

Triennium est quod Provinciae hujus Ecclesiaeque Transilvaniae regimini praesim, neque tamen hactenus sive ipse comperi, sive ab Antecessoribus meis, quorum duo inpraesentiarum in vivis sunt**, intellexi aliquem a Graeco ad nostrum ritum opera, studioque Missionarij alicujus transivisse: nec sunt in hoc Principatu alij hujusmodi operarij quam bini e Societatis Jesu, totidemque e Minorum Conventualium Familia, qui ipsi statis temporibus ex actam Apostolicorum Laborum suorum relationem, - numerum videlicet conversorum, baptizatorum, poenitentium, totamque seriem rerum praeclare gestarum ad me referendam habent, quin tamen ulla rei hujus mentis, aut vestigium appareat. Qvin imo illud affirmare possum decreta a Sacra illa Congregatione in hoc negotio emanata tanta cum accuratone num etiam observari, ut juvenes quia parentibus Graeco ritui addictis ad scholas nostras propter defectum suarum numerosi quotidie adducuntur, a Scholarum Magistris pro Sacramentorum frequentatione ad sui generis Sacerdotes relegentur.

Quae quum ita sint, arbitror rumorem illum inde ad Sacram Congregationem perlatum esse, quod posteaquam anno ab hinc quanto Valachica Provinciae hujus natio scelere pessimi cujusdam hominis Sophronij vocati majori parte ad schisma proruisset, nostri non minus, ac pauci qui in Unionem remanserunt Graeci ritus Praesbyteri in eo jam toti insudant, ut simplicem hunc novarumque rerum cupidissimum populum ad avitam iterum reducant Unionem quamquam inde etiam accidisse potuit, quod quum natio haec Valachica minore

* Giuseppe Maria Castelli, prefect al Congregației de Propaganda Fide (1763-1780), respectiv Mario Marefoschi, secretar al Congregației (1759-1770). Pentru activitatea lor vezi *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum. 350 anni a servizio delle missioni*, cura et studio Joseph Metzler edita, vol. II. 1700-1815, Rom-Freiburg-Wien, 1973, p. 30-31, 38-39.

** Este vorba de Sztoyka Zsigmond Antal, baron de Szala, retras din scaun în anul 1759 (†1770), respectiv Batthyány József care, după ce a ocupat doar timp de un an scaunul episcopal, a fost promovat, în 1760, în scaunul arhiepiscopal de Kalocsa, iar în 1776 în cel primatial de Esztergom, demnitate deținută până la moarte (1799). Jakubinyi György, *Romániai katolikus, Erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*, Gyulafehérvár, 1998, p. 14.

caeteris in honore et existimatione habeatur evenit interdum ut qvi ex illa sive fortunarum, sive studiorum ope ad altiora eluctantur qvum genti, tum ritibus patrum suorum nuncium remittant Nationiqve Hungaricae aggregentur. Ac hi praeterqvam qvod pauci admodum sint, qvemadmodum a nullo ad nostra Sacra invitantur, ita sponte venientes repellere non possunt, nisi malimus eos haereticos, aut nullius religionis, qvam Romano Catholicos fieri. Atque haec habui, qvae ad honorificentissimas Eminentiarum Vestrarum litteras reponerem, in reliquo assidua inter venerationis, observantiaeque singularis officia perseverans.

[Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond Arhiva Arhiepiscopiei, seria Actele colecției Arhiepiscopiei, dos. nr. 112/1764]

II

/66/ *S. Congregatio petit informari, an Missionarii homines ritus Graeci ad ritum Latinum alliciant? Sub H. Responsum Suae Excellentiae.*

12ma [Junii 1763] Sacra Congregatio de propaganda fide petiit informari an (qvod relatum eidem erat) Missionarii in hac Provincia homines Graeco ritui addictos ad ritum Latinum alliciant, et convertant. Cui rescriptum est: rumorem illud inde ad Sacram Congregationem perferri potuisse, qvod posteaqvam anno ab hinc 4to Valachica haec Natio scelere pessimi cujusdam hominis Sophronii ad Schisma majori parte descivissent, non solum pauci, qvi reliqui sunt Uniti, sed ipsi etiam nostri Sacerdotes in eo jam desudant, ut illos ad avitam iterum reducant unionem. Caeterum nemo eos ad ritum mutandum allicit. Contigit autem interdum, ut cum Valachi in ista Patria in minori aliis nationibus honore habeantur, qvidam, at pauci rarique admodum et nationi, et ritui nuncium inittant, nationique Hungaricae aggregentur. Qvales sunt multi hodie in Transilvania, qvi se Boer appellant, nobiles Hungari, qvorum tamen majores Valachi erant.

/80/ *Fructus annuus Laborum P. Samuelis Benedekffi Missionarii. Sub L.*

15 [Septembris 1763] Submisit P. Samuel Benedekffi Ordini Minorum Sancti Francisci Conventualium per Transilvaniam Missionarius, annuos Apostolicorum Laborum suorum fructus in octo conversis et 717 confitentibus ac communicantibus consistentes. Cui adjunctus est pro socio P. Astricus Sigmond ejusdem Ordinis Sacerdos, facultatesque eorum (communes Missionariorum) renovatae.

Ejusdem gravissimae rationes cur aliquos Graeci ritus homines ad Latinum admiserit. Sub O.

Missionarius hic observatus fuerat aliquot Graeci ritus homines ad Latinum recepisce, monitus proinde graviter fuerat, ut qvibus in futurum Schismatis manutem persvaserit, eos non ad ritum mutandum, sed ad avitam tantum Unionem conetur reduceri. Is igitur hac occasione respondit sibi notas esse Congregationis de propaganda fide hac de re emanatas prohibitiones; qvod tamen aliquos admiserit, id fecit gravissimis de causis; nam 1mo Invenit multos in sedibus siculicalibus Graeci ritus homines, qvi Lingvam Valachicam poenitus ignorant. 2do Multos item a Graeci Unitis Sacerdotibus, tribus, qvatuorve milliaribus dissitos. 3^{io} Tales proinde nisi ad ritum Latinum admittantur, aut Brutorum instar sine omni notitia rerum fidei aetatem exigenter, aut 4to ad haereses qvas inter vivunt desciscerent, qvemadmodum descivisse reipsa non paucos retulit.

Communicantque illae cum Domino Episcopo Unito. Sub O.

Gravissimas has rationes communicavit sua Episcopalis Excellentia cum Domino Graeci ritus unito Episcopo, /81/ monuitque illum ex charitate, ut talibus hominibus de idoneis sacerdotibus provideret, aut si providere non posset, convenient inter se, ac communi nomine scribant ad Sacram Congregationem, ut ad avertenda gravissima haec animarum praejudicia homines illi, qvi propter allatas causas in unione institui non possunt ad Romana Sacra admittantur, ne scilicet aut in ignorantia articulorum fidei vivant, aut ad haereses deficiant. Salvo interim decreto Sacrae Congregationis in iis locis, in qvibus sine periculo animarum observari potest.

Responsum ejusdem Domini Episcopi extat sub O.

Ad has Litteras D. Episcopus varie et dubie respondit 1mo fatetur se ignorasse has circumstantias, et periculo animarum curae suae concreditarum. Tum multis ex Scriptura, et decretis Pontificum probat Graeci ritus homines ad Romanum non esse alliciendos, qvod nulli ignotum erat. 3^{io} Ut difficultates illas declinet, concedit Sacerdotibus nostris ut unitos suos in extrema necessitate articulos fidei doceant, et Sacramentis mortuorum tantum, Baptismo inqvam, et Poenitentia provideant. Ad extremum suam Excellentiam ardentem orat, ut interdicat Curatis suis, ne unitos suos ad Romanum ritum ullo modo svadeant, et alliceant.

Circulares de Unitis ad ritum Latinum non alliciendis. Sub V.

Cujus voluntati, ut morem gerat sua Excellentia, per Litteras Circulares in forma Decreti omnibus Archidiaconis, Parochis, eorumque Capellanis, et Administratoribus, Missionariis denique et cujuscunqve status, gradus, et conditionis Sacerdotibus qvum Saecularibus, tum Regularibus sub poena suspensionis in contravenientes ferenda, saevere interdixit, ne ullus qvocunqve motivo, vel causa etiam spirituali /82/ qvemcunqve Graeci ritus unitum ad Romana Sacra vocare, svadere, aut qvibuscunqve modis allicere praesumat.

[Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond Arhiva Arhiepiscopiei, seria Protocoale episcopale, nr. 2 / 1761-1768]

III

/1r/ Excellentissime, Reverendissime, ac Illustrissime Domine Praesul, Domine colendissime!

Ex veneranda Excellentiae Vestrae die 16ta labentis ad me exarata, mihi hesterna die reddita Epistola, et respective ex acclusa in eadem Relatione dolenter admodum audire debuit defectus et respective excessus, qui per mutationem Rituum, et, quod deterius est, per apostasiam a Fide contingere solent inter hujus Ritus asseclas Catholicos in Sede Háromszék. Id quod non citra similem displicentiam paulo ante fando perceperam ex Háromszekiensi, Sabesiensi, et Carolinensi Excellentiae Vestrae Parochis, et respective Canonicis; quod videlicet hac proxime praeterita saevientis belli tempestate, etiam Latini Ritus seqvaces alias Catholici non pauci impune apostatant, imo etiam ex Sede Csik, alias ab omni haeretica labe immuni, pura, et Catholica soleant ad Háromszék transire, ubi novos, ut ajunt, reperientes Christianos, scilicet Reformatos, ad eos transeunt, fidemque negant.

Ego equidem tantum nostrorum in Háromszék defectum Parochorum non dum audiveram, cum alias eorum adhuc multitudo argueretur; quod autem sint minus docti, et ignorantes, verum est; sed gravis occasione tentationis etiam doctiores apostataverunt, et apostatant, qui Deum ob oculos non habent, ut tristitia docuerunt Calvini et Lutheri tempora, quorum nunc quoque haud dissimilia */1v/* experimur exempla.

Quamquam, ut praedictus ille Háromszék Missionarius Vestrae Excellentiae, ita ex adverso mei mihi referunt, ut ex hisce reverenter involutis A. B. C. Vestra sapienter colligere dignabitur Excellentia; similia audivimus ex Vajda Hunyad, Dobra, Illia, Topanfalfa, Abrud-Bánya, Districtu Terrae Fagaras, et sic deinceps; solent quippe plerique ejusmodi, praesertim ex Religiosis, seu, ut ajunt, ex fratribus ordinati animarum Curati (nam reliquos, quos dicimus Petros, vere Charitativos, nostraeque sortis compatientes fere ubique experimur Excellentiae Vestrae Parochos) zelo quodam indiscreto suorum ampliandi numerum auditorum, ubicunque aliquem vel in minimo servitio constitutum inveniunt hujus Ritus seqvacem, tamdiu circumvenire, et apud suas Instantias de Schismate suspectum reddere, donec aut proselytum faciant, aut a servitio amoveant. Caeterum praedictus Relator P. Missionarius sibi contradicere, et contra suum munus loqui palam videtur, dum ejusmodi tales proprii Ritus desertores a pueritia semper Latini Ritus Curatos, et Conciones frequentasse, et tamen rudimenta fidei adhucdum ignorasse, et Schismati addictos fuisse Excellentiae Vestrae retulit, cum eadem fidei rudimenta in utroque doceantur Ritu. Sacramentum porro */2r/* Matrimonii, cum non sit necessarium necessitate medii, non exigit conditionem [!] Legibus Ecclesiae tam adversam, sed siqui non vult nubere absque approbati Ritus laesione, aliam quisque sibi ducere poterit parem. Quod denique circa fidelium hujus Ritus ibi seqvacium paucitatem Catholicorum asserit, eadem prorsus ratio habetur in omnibus fere Comitatus, Sedibusque Saxonialibus inter Latini Ritus Catholicos, dum unus, alterve duntaxat, hic ibi reperitur auditor Catholicus, qui tamen proprii Ritus Longe distantiores requirere necessitantur Parochos. Si igitur eadem hujus Ritus Catholicis adhibebuntur media, quae Latini Ritus, cum utrosque eadem Fides, et Charitas, in Ejusdem S. Ecclesiae Catholicae unitate conjunxit, Ejusdem S. Matris obedientes filios eodem in gremio fovet; eodem prorsus modo de iis, quae ad salutem necessaria sunt, illi quoque providerentur. Quamquam Contiones, utpote verae fidei expositionem in quavis Lingva, et apud quemvis Evangelii Praeconem Catholicum audire, deque scitu necessariis erudiri, Sacramenta etiam mortuorum, necessitate ita exigente, a quovis obvio Legitimo sacerdote, absque Ritus mutatione, summere cuivis licet*.

Iam vero ad propositam ab Excellentia Vestra super praemissis quaestionem; ut ad avertenda ejusmodi asserta gravissima animarum pericula internos */2v/* conveniat, ut in locis, quibus praeter allatas Causas homines Graeci Ritus in Unione institui nequeunt, ad Romana Sacra admittantur, ne aut cum ignorantia rerum ad salutem necessariarum brutorum instar aetatem exigant, aut, quod non minus malum est, ad haereses amplectendas animum adjiciant; Ad haec inquam duplicem inveniō responsionem, aliam ex Lege Divina; aliam ex Lege Ecclesiastica: ex Lege Divina clare nos docet Divus Basilius Libr. 2. de Bapt. Quaest. 12. ubi proposita sibi quaestione: an quisque debeat omnium in omnibus curam suscipere, an solum eorum, qui sibi concrediti sunt, idque juxta impertitum sibi a Deo per Spiritum Sanctum donum ? ex Divinis Scripturis*.

1mo Plane demonstrat, unum quemque solum sibi creditorum curam habere, neque ad alienos se se immiscere debere.

2do Vero docet, quod si necessitas aliqua ita aliquando postulet, dilectione Dei, aut proximi adid, quod deest, supplendum, vocante, is, qui obedierit, mercedem habebit voluntariae obedientiae. Vocat autem, inquit, illa, quando Dei, et Christi Ipsius dilectio exigit, ut impleatur Mandatum Domini, qui dicit: Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos etc.** Vocat vero proximi dilectio ait, quando ausi ei, qui Praefectus est, opus est auxilio, aut */3r/* agmen eorum, qui curantur, aliquo, qui, quod deest, suppleat, indiget, docente Apostolo, nemo quaerat, quod suum est, sed quisque quod alterius; nam Christi dilectio non quaerit, quae sua sunt. Et alibi, aedificate singuli singulos, sicut et facitis. Quam ob rem, inquit, qui praedicationem, ad

* Notā marginalā: Diploma Leopoldina de Anno 1699 Die 16° Februarii; Regium Rescriptum de Anno 1746, die 15 Aprilis.

* Notā marginalā: Math. 15. 24.; Joan. 20. 21.; Math. 10. 5.; Math. 28. 19.; Ad Rom. 12. 3.; 1 Cor. 7. 24.; Gal. 2. 9

** Notā marginalā: Ioan. 13. 34 + 15. 13.

quam missus est, opere, et sermone non complevit, reus est sanguinis eorum, qui non audierint; nec dicere potest eadem, quae Paulus Apostolus senioribus Ephesiorum declarat, mundus sum ab hoc tempore a sanguine omnium vestrum; si vero amplius quid, quam quod praeceptum est, facere potuerit in aedificationem Fidei, in dilectione Christi mercedem habet etc. Hac S. Basilii loco citato.

Ex Lege vero Ecclesiastica, inter alia Benedictus XIV Const: 57, et 87. in virtute Sanctae obedientiae deserte vetat; ne Episcopi Latini quoquo praetextu, aut obtentu rebus spiritualibus Nationis Graecorum Melchitarum in iis, quae spectant ad jurisdictionem Illius Patriarchae Episcoporum, et Parochorum, se ingerere audeant, neve eorum subditis transitum a Graeco ad Maroniticum Ritu svadere, vel eos, qui sponte transire vellent, nisi forte peculiaris a Romano Pontifice licentia interveniret, acceptare praesumant. Et Missionariis praecipit, ne aliquid iisdem suggerere, aut svadere audeant, quod illorum contemptum, aut immutationem inducere possit, multoque minus autoritate propria aliquid circa illa innovare /3v/ aut etiam super iisdem aliquam dispensationem concedere, vel admittere praesumant, alioquin (inquit) praeter districtam, quam Deo, Nobis, suisque Superioribus (quos de urgendo huius Decreti observantia peculiariter oneramus, rationem reddent, sciant se harum Litterarum vigore privationem vocis activae, et passivae, et inhabilitationem ad quemcunque gradum, et Officium in suis respective Ordinibus, Institutis, et Congregationibus ipso facto incursum. Haec ibi Laudatus Summus Pontifex. Similia habet Const: 111. §§. 5. 7. 8. et Const: 87. § 19. Similia Clemens XI in Epistola ad Cardinalem Colonits^{***}. Similia Clemens XII referente Bulla Leonis X quae incipit: Ad perpetuam^{****}. Similia denique constans, eaque perpetua Ecclesiae disciplina, et traditio.

Quibus Divinis, et Ecclesiasticis Legibus plane docemur, quod liceat quidem piis operariis docendo, et erudiendo etiam alterius jurisdictioni subjectos erudire rudes, ex Christiana videlicet Charitate, quaerendo quae Christi sunt, et quae proximi, minime autem interessativo modo quaerendo, quae sua sunt. Secus enim, experientia teste, ejusmodi indiscreto zelo zelantes paucos quidem, eosque passim aliunde eruditos contra expressas Ecclesiae Leges, ad augendum suorum numerum auditorum ex Catholico Graeco Ritu, non absque ejus laesione, et diminutione, ad Catholicum Latinum per/4r/trahunt Ritu; sed longe plures per hoc a conversione impediunt, dum taliter aliis utrumque Ritu suspectum reddunt, quod est contra Divinum Mandatum, ne videlicet infirmis scandalum ponatur, et spirituale aedificium, quod Ecclesia Catholica Unita aedificat, destruat. Sanctus Basilii Const: 22. § 5, et 33. Ego autem cum minimus sim, et inferior, in superioris, hoc est Ecclesiae Legibus dispensare haud possum; imo vero etiam Vestram perenixe interpello Excellentiam, ut, quemadmodum illum in Háromszék Missionarium admonuisse perhibet, ita omnes suos Parochos, Curatos, et Missionarios instar summe fati Summi Pontificis, ab ejusmodi indiscreto zelo, qui absque Ecclesiasticarum Legum laesione, fratrumque contristatione, et propagandae fidei impeditio exerceri haud unquam poterit, deinceps saltem penitus abstineant. Magis itaque expediret, si ejusmodi zelantes docti Missionarii Christianam charitatem exercere cupientes, audire volentes fidei rudimenta, scituque ad salutem necessaria absque Ritus immutatione, et laesione unum quemque doceret, atque erudiret.

Et haec sunt Praesul, zelantissime, quae ad venerandam Excellentiae Vestrae Epistolam hinc et nunc breviter referre poteram, solita veneratione perseveraturus. Balasfalvae 23^{ia} septembris 1763.

Excellentiae Vestrae.

humilis in Christo frater

Petrus Paulus Aaron m. p.

[Arhiva Arhiepiscopala și Capitulară de Alba Iulia. Fond Arhiva Arhiepiscopiei, seria Actele colecției Arhiepiscopiei, dos. nr. 145/1763]

IV

/1r/Josephus Antonius

Dilecte nobis etc.

Inter praecipua militantis Ecclesiae decora praecipuo semper loco habita est mira illa varietas, qua diversas gentes, lingvas, ac nationes sub diversis signis externis eadem Fides, et Charitas in eandem Spiritualem Unionem conjungit, ac sub diverso licet ritu externo. Idem, eodemque ab omnibus modo adoratur Deus in Spiritu, et Veritate. Concors haec varietas quanto majori est Ecclesiae Catholicae ornamento, quantoque majori studio quum alibi, tum in hac Provincia eam conservare Summi Christianitatis Pontifices adlaborarunt, et adlaborant hodieque, tanto majori cum dolore nos intelleximus quosdam Pastoralis curae nostrae concreditos discreto zelo destitutos animarum curatores eo processisse audaciae, ut homines quosdam Graecae Unioni addictos ad ritum suum mutandum, nostrumque amplectendum hortari, allicere, imo unum alterumve (de quibus nobis hactenus constat) persvadere etiam, et recipere non dubitarint. Quod quidem eorum factum quemadmodum Summorum Pontificum constitutionibus, repetitisque Sacrae Congregationis de propaganda Fide decretis

^{***} Este vorba de breva papei Clement al XI-lea (1700-1721) din 9 mai 1705. Vezi textul la N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 960.

^{****} Clement al XII-lea (1730-1740) a fost predecesorul papei Benedict al XIV-lea, iar Leon al X-lea a ocupat scaunul pontifical între anii 1513 și 1521.

contrarium fuit, ita nobis, qvi Sacrorum Canonum Custodes sumus, qvique nihil magis in votis habemus, qvam ut Graeca Unio in hac Provincia perditorum qvorundam hominum scelere non nihil vitata pristino decori restituatur, non potuit non vehementer displicere. Ut igitur abusus hic in principio statim suo suffocetur, atqve e tota hae Diaecesi nostra penitus exterminetur, praesenti decreto, ac constitutione nostra omnibus et singulis Districtuum nostrorum Archi, et Vice-Archidiaconis, Ecclesiarum Parochiarum Rectoribus, eorumque vices gerentibus, Capellanis, et Administris, nec non Missionariis qvam Saecularibus, tam Regularibus, cunctis item Sacerdotibus curam animarum qvocunqve modo habentibus sub jurisdictione nostra spiritali existentibus auctoritate nostra ordinaria firmiter praecipientes committimus, ac sub suspensionis poena arbitrio nostro in contravenientes ferenda saevere interdicimus, ne ullus qvocunqve titulo, caussa, vel motivo etiam spiritali qvemcunqve Graeci ritus Unitum a ritu suo avocare, minimis, aut promissis, pollicitationibusqve atqve ad romanum amplectendum svadere, aut allicere praesumat. Per haec tamen nequaquam interdicimus, ne, si qvos forte invenerint legitimis suis Pastoribus, spiritalique pabulo destitutos, eos in Fide, ac moribus christianis ex charitate instituant, necessitateqve eorum ita exigente Sacramentis mortuorum baptismo inqvam, et poenitentia eis succurrant; at id absqve ritus eorum mutatione nec aliter ullo modo. Tui proinde erit muneris hanc nostram Constitutionem, et inhibitionem in illo Districtu clero qvum Saeculari, tum Regulari solenniter publicare, ejusqve observantiam verbis gravissimis inculcare, contravenientes vero ex officio tuo ad nos sine mora deferre. Datum 12 septembris 1763.

[Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond Arhiva Arhiepiscopiei, seria Actele colecției Arhiepiscopiei, dos. nr. 144/1763]

V

/1r/ Un Decret Arhieresc – Din Arhivul Bisericii[i]; testului original alăturându-i-se înțălesul și pe românie.

Iosiv Antonie Liber Baron Baitai din grația lui Dumnezeu Episcopul Transilvaniei (rom. Catolic) a Strălucitei Biserici Colegiate la Sân-Mărtin in Pojon Prepozit, a Statului Prea Sfințitelor Impărătești, și a Apostolico-Rigeștii Maiestăți, precum și la Înălțatul Regiu Gubern in Transilvania Conziliariu Actual Intim.

Iubite noue in Hristos Onorate, mântuintă eternă in Domnul.

Intre cele de frunte frumseți a Bisericii oștitoare, mai dintiă frumseță au fost tot de una ace minunată osebite, pe lângă care pre osebite seminții, osebite limbi și năciuni, - viețuinde cu feliurite datini dinafară -, aceiaș credință și iubire le impreună intru aceiași unire spiritală; și, deși cu osebite rituri – țerimonii – dinafară, totuși de toți numai același Dumnezeu se cinstește (adoră) in Spirit și in adevericiune. Această unită osebite cu cât e spre mai mare frumseță Bisericii Catolice, și cu cât mai cu mare năzuință s-au ingrijit, și se ingrijesc și azi Înălții Patriarși ai Creștinătății a o susține precum airile, așe și in această Provincie (in Transilvania); cu atâta mai cu mare durere am înțăles, cumcă niscari ingrijitori sufletești, Păstoriei noastre incredințați, */1v/* lipsiți de înțăleptul zel, la atâta incumetare au mers, cât nu s-au indoit, pre unii oameni de Unirea Greacă a-i dojeni spre a-și părăsi Ritul său și a imbrătoșa al nostru (cel latin), încă la aceasta a-i înlățui* pre unul și altul (carii până acum nu sânt noue cunoscuți) a-i svătui și a-i cuprinde. Care a lor faptă, precum au fost contrariă Constităciunilor Înălților Patriarși și pe [!] multe ori date lor Decreteturi [!] a S. Insoțiri pentru lățirea Credinței; așe n-au putut a nu ne desplăcea foarte și nouă celora, carii sântem apărători a SS. Canoane, și carii nimica nu dorim mai vârtos, decât ca in această Provincie Unirea Greacă (a oamenilor de Ritul grec) prin fărălegea unor oameni stricați nu puțin vătămă, la frumseța cea dintiă să se reducă. Deci ca această stricare îndată la incepuși să se inee, și din toată Dieceza noastră de tot să se steargă, cu acest Decretul de față și cu Constităciunea aceasta in puterea noastră cea Arhipăstărească vârtos demândând rânduim dimpreună tuturor și fiecărora singuri Arhi- și Vițe Arhi-Diaconi a Bisericii parohiene Indreptători, și suplinitorilor lor Capelani și Administri, așe și misionarilor atât Seculari cât [și] celor din cinul Călugăresc și tuturor preoților ori in ce modru purtători de grija sufletelor și supuși Deregătoriei noastre, și su[pt] pedeapsa după voea noastră, lipsirei de patrafir mărginină asupra celor in contră făcători aspru oprim, */2r/* ca nimene su[pt] nici un pretestu, cauză, ori indemn, nici spirital, să nu cuteze pre ori ce unit de Ritul Grec de la Ritul lui a-l instreina, și la primirea Ritului său celui Latin a-l svătui, cu atâta mai puțin cu promisiuni și imbieturi a-l înlățui. Totuși, prin aceasta nu oprim, ca intimpinând pre cariiva lipsiți de legiuții săi păstori și de nutrețul sufletesc pre unii ca aceștia in Creștină și buna purtare creștinească cu iubire să nu-i invețe, și aducând lipsa cu sine cu Sacramentele Morților adecă cu Botezul și cu Mărturisirea să nu le fie intr-ajutoriu, inse aceasta să să facă fără schimbarea Ritului lor, iară amintrile nici ca cum. De unde Tu eți vei ține detorie; această Constităciune și opreală a noastră in Districtul acela clerului și celui de mir, și celui călugărean sârbătorește a o publica, și păzirea ei cu cele mai grele vorbe a o demânda, iară pre făcătorii in contra aceia fără întârziere din deregătorie-ți ni-i vei arăta noue.

S-au dat in Sibiu in Residența noastră in 20. Octomvrie 1763.

La grațioasa demândare a Excellentiei Sale Episcopale

* *inlățui* de la laț, precum *alliceo* de la *laqueus*; *inlățuit* se vede a se [fi] prefăcut in *inceluit* [n.a.].

Andrei Csik Szeredaj Țerimoniariu

Ce au dat prilej la eșirea acestui Decret? Destul de chiar arată contestul lui, iară Daturile specifice vor fi cunoscute celor ce pre lângă respectivele arhive arhieresti [...] /2v/ Apoi oare de când acela acum nu se mai ține? Și oare din neștiința sau lănzeala unora? Sau cine nu știe din altă patimă a altora? Și ce rele resar din călcarea lui? Și a acelor alalte asemenea Decrete mai vechi și mai nouă? Împărtătoriul lasă să cugete și să răspundă alții; dânsul după ce de pre locurile sale abuzuri ca cele pomenite în preveneratul Decretul a Episcopului baron Bajtaj, nu le-a putut în puterea sa sterpi de tot, și niscari probe mai serioase în lucrul acesta nu-i fură destul sprijinite oftează după timpul și cuviinciosul prilej la care cu mai mult sporiu să-și poată da părerea sa, până atunci mai placă și altora a socoti despre această materie.

[Arhiva Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia. Fond *Documente*, dos. nr. 5327]

VI

/110/ *Ad S. Congregationem de propaganda fide Graecorum ad ritum Latinum venire volentium casus pro decisione submissi, extant sub H.*

11ma [Martii 1764] Decretum 15ta Septembris Anni proxime superioris emanatum de Graecis ad ritum Latinum non aliciendis, in Missionariis et Parochis nostris varia excitavit dubia, quum autem illa distinctam jurisdictionem, utpote Domini Episcopi Uniti respicerent, ideo sua Episcopalis Excellentia ea Sacrae Congregationi de propaganda fide pro decisione proposuit: quaeivit itaque primo: An quod saepe fit Graeci uniti a nullo allecti, sed sponte venientes, et ad Romanum ritum proprio arbitrio transire volentes admitendi, aut omnino repellendi sint.

2do. An admittendi tales, qui inter Latinos vivunt, et licet origine Valachi sint, tamen nec ritus graeci Sacerdotem habent, nec proprium gentis hujus idioma norunt.

3to. Quid agendum cum illis Schismaticis, qui per Sacerdotem Latinum convicti, et instructi volunt Schisma ejurare, at nolunt redire ad unionem Graecani, sed volunt transire ad ritum Latinum mansuri in Schismate nisi admittantur?

/111/ 4to. Si vir Latinus cum unita, aut Unitus cum Latina velit matrimonio jungi, quis Parochorum huic Matrimonio assistat? Latinus? an Graecus? Proles item ex tali Matrimonio suscipiendae quo ritu Baptizandae, et educandae sunt?

5to. Si conjugum alter sit Romano Catholicus, alter Schismaticus, horum proles quo ritu educandae? Nam alioquin ob laudabilem Provinciae consuetudinem Regia auctoritate introductam, conjuges hi a Catholico Sacerdote coniungendi, proles item in fide Catholica educandae sunt. Dubitatur tamen an in Graeco ritu, aut Latino?

6to. Si pactis nuptialibus a parte Latina id petatur, ut pars Graeca transeat ad ritum Latinum, in idque Graeca quoque pars consentiat, an id permittendam?

7mo. Demum si ex sponsis, aut conjugibus, quorum alter Schismaticus, alter vero Lutheranus, Reformatus, vel Unitarius sit, et hic ad fidem Catholicam convertatur, an Schismaticus pariter possit converti ad Latinum conjugis sui ritum? aut retento ritu ad unionem redire debeat?

Haec septem dubia adductis specificis casibus illustrata, adjuncta propria opinione sua Excellentia pro Apostolico oraculo ad memoratam Congregationem submisit, ut hac ratione antiquae hae Lites utrinque amice terminentur.

[Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond *Arhiva Arhiepiscopiei*, seria *Protocolae episcopale*, nr. 2 / 1761-1768]

VII

/1r/ Excellentissime, ac Illustrissime Domine Liber Baro et Praesul!
Domine, Domine Gratioussissime.

Milites Inclytae Legionis Gyulaianae Graeci Ritus Uniti hic existentes, ad Ritum Latinum sequentibus ex Rationibus admitti summi desiderant, quia nempe, in Militia suum Ritum observari haud possunt sua enim Jejunia, propter Socios diversae Religionis sibi ad eundem victum associatos (aliter namque pauper Miles gregarius victitare, nisi associatos sibi Socios habeat, non potest) violare coguntur: vesci carnibus ab Officialibus et a Sociis compelluntur: ad suos Sacerdotis utpote qui extra Civitatem in proximiori Pago existunt, ad audienda Divina propter Militare regulamentum ire, non permittuntur: extra Transylvaniam tam in hibernis stationibus, quam tempore expeditionis Bellicae Sacerdotem Graeci Ritus Unitum, cui confiteantur, et a quo Sacram Synaxim sumant, nunquam habebunt; imo nec hic in Transylvania sive Sacra Synaxi refici a suo Sacerdote Graeci Ritus a statione horum Militum distante, et in loco stationis non reperibili, ob dictum Militare regulamentum sinuntur; sive Verbi Divini pabulo, cum ipsimet Graeci Ritus Sacerdotes majori ex parte in Transylvania sint rudis, nutrirı possunt; sicque omni prorsus spirituali consolatione per totam vitam suam, nisi

Ritum Latinum amplectantur, carere deberent. Demississime proinde supplicant Excellentiae Vestrae, ut non obstante Gratiofissimo Mandato Excellentiae Vestrae, hujusmodi transitum, mutationemque Ritus vetante, eisdem ad Ritum Latinum transire liceat; cum quibus in submississima veneratione, sacratarumque manuum osculo persevero

Excellentiae Vestrae
 Servorum minimus P. F. Petrus Sánta,
 Ord. S. Francisci Seraphici Strictioris Observantiae,
 Gvardianus Claudiopolitanus

/2v/ Facultas ut Milites Gyulaiani Graeci Ritus Uniti ad Ritum Latinum transire possint. Anno 1765 2da Marty

[Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond *Arhiva Arhiepiscopiei*, seria *Actele colecției Arhiepiscopiei*, dos. nr. 68/1765]

/196/ *Admissio Militum Graeci ritus ad Latinum ritum.*

Eodem die [2da Martii 1765] Conventus Claudiopolitani Reformatus Guardianus retulerat ad suam Excellentiam: I. Legionis Gyulaiana Graeci ritus Unitus Milites velle ad ritum Latinum transire sequentibus de causis. 1. Quia in Militia ritum suum quoad jejunium observare nullatenus /197/ possunt. 2. Regimentum Ecclesiam suam pro audiendis Divinis, neque propriis Sacerdotes, utpote extra Civitatem in proximo pago degentes pro peragendo Sacro penitentiae Sacramento accedere permittuntur. 3. Extra Transilvaniam Unitum Sui Ritus Sacerdotem Valachicam Lingvam vellentem habere nequerint.

Gravibus itaque his de causis, indulget hodiernos die Episcopalis sua Excellentia praedicti V. Guardiano, ut Milites illos ad Ritum Nostrum admittat. Commisit nihilominus ei, ut prius ignorantes mysteria fidei probe edoceat, exponatque ipsis diligenter per hoc nequaquam eos aliam Religionem capessituros, verum in una, eademque Sancta Religione ritum duntaxat mutatuos.

[Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară de Alba Iulia. Fond *Arhiva Arhiepiscopiei*, seria *Protocolle episcopale*, nr. 2 / 1761-1768]

CONTRIBUTIONS DOCUMENTAIRES CONCERNANT LES RÉALITÉS CONFESSIONNELLES DE LA TRANSYLVANIE PENDANT LA SECONDE MOITIÉ DU XVIII-ÈME SIÈCLE

RÉSUMÉ

L'étude présente quelques aspects concernant les réalités confessionnelles des régions habitées par des Szeklers, compte tenu de la relation du missionnaire franciscain de Trei Scaune, Samuel Benedekffi, et de la correspondance entre la Congrégation de Propaganda Fide, l'évêque catholique de Transylvanie Bajtay József Antal et celui gréco-catholique Petru Pavel Aaron. Nous mettons en évidence des tentatives de prosélytisme des missionnaires et des curés catholiques, qui ont visé les fidèles uniates des communautés où ceux-ci étaient minoritaires; d'une autre côté, nous signalons l'existence de certains cas où l'adoption du catholicisme se faisait par opportunisme social. Un autre cas présenté est celui des Roumains uniates du régiment d'infanterie Gyulai, qui ont été convaincus à adopter le catholicisme par le supérieur de la résidence franciscaine de Cluj, Petrus Sánta. Les documents reflètent aussi l'attitude des deux évêques par rapport à la nécessité de conserver la distinction entre divers rites, ce qui représentait une composante essentielle du concept d'union religieuse.